

Кінофікація УРСР в 1930-ті роки

Висвітлюються процес будівництва кінотеатрів та особливості кінофікації УРСР в 1930-х роках. Зроблено висновок, що кінематографія 1930-х рр. мала величезне значення для зміцнення тоталітарного режиму та формування сталінізму, як психологічно – ментального феномену. Всеосяжність кіномережі дозволила за короткий період перетворити кіно на найбільш дієвий та ефективний засіб агітаційно – пропагандистської роботи.

Ключові слова: кінофікація, кінотеатр, кіноустановка, кінопропаганда.

У 1930-ті роки радянське кіномистецтво стало знаряддям масової агітації та пропаганди. Саме в цей час кіно перетворилося на мистецтво мільйонів. Цьому безпосередньо сприяв процес кінофікації, який набрав значних масштабів в СРСР. Історія кінофікації УРСР в 1930-ті роки – це приклад втілення в життя ідей і прагнень влади попри всі перепони. Динаміка у збільшенні кіномережі за десятиліття – приклад реалізації партійних завдань в межах форсованої індустріалізації держави.

Актуальність вивчення даної проблеми полягає у з'ясуванні масштабів поширення кіномережі та ролі, яку це зіграло у перетворенні кіно на найбільш впливовий засіб радянської пропаганди, що повністю відповідало цілям і завданням комуністичної влади.

Кінофікація – це система заходів, спрямованих на будівництво кінотеатрів та створення пересувних кіноустановок, безперервне удосконалення кіноапаратури, покращення умов і якості демонстрування[14]. Урядом УРСР проводилась широка програма з втілення заходів щодо поліпшення кінообслуговування населення країни.

Проблема кінофікації практично не розроблялася дослідниками кіно. В їх доробках лише згадується про розвиток кінофікації та збільшення кількості кіноустановок[1;8;9]. Основними джерелами до вивчення питання є матеріали архівів[2–7;15–17].

Кіно, як жодна інша галузь культури, потребує величезного фінансування. Перетворення у кінопромисловості, кінофікація країни проводились на основі державного плану. Цими питаннями займалась комісія ЦК ВКП(б) під керівництвом С.В. Косіора[1,с.54]. До неї було залучено працівників ЦК ВКП(б), керівників «Совкіно», Наркомпросу, профсоюзу «Робмис», ВРНГ, Держплану, асоціації робітників кінематографії.

В період з 1928 р. по 1933 р. у капітальне будівництво кіногалузі СРСР треба було вкласти не менше 75 мільйонів руб. Це забезпечило б спорудження близько 2500 нових кінотеатрів[2, л.217]. Згідно плану

«Союзкіно», на кінець п'ятирічки в СРСР їх кількість мала бути 30 тис. Держава не мала потрібних коштів, тому комісією пропонувалося приділити увагу пошуку та накопиченню коштів від кіно та їх перерозподілу.

РНК РСФСР 12 червня 1928 р., на основі рекомендацій комісії ЦК ВКП(б) про п'ятирічний план розвитку радянської кінематографії, прийняла спеціальну постанову «Об основных директивах по составлению пятилетнего плана развития кинодела в РСФСР». Аналогічні постанови були прийняті раднаркомами союзних республік[1, с.56].

ВУФКУ склав та направив до «Союзкіно» план, згідно якого за п'ять років планувалося збудувати 25 нових кінотеатрів. П'ять з них – на 1800 місць, а 20 – на 700. Згідно кошторису будівництво великого кінотеатру мало коштувати 600 тис., а меншого – 200 тис.; спорудження 650 сільбудів–кінотеатрів коштувало б 11.000 тис. руб[15, л.8,об.]. Таким чином програма кінофікації передбачала значне розширення кіномережі та спорудження нових кінотеатрів, але ці заходи потребували значного фінансування.

На початку 1930–х років в кіно приходить звук, і поряд із завданням розширення мережі кіноустановок потрібно було створити базу звукового кінопрокату. Вже у 1931р. «Союзкіно» починає звукофікацію 66 кінотеатрів [8,с. 21]. Станом на початок 1935 р. в Україні працювало 35 звукових кінотеатрів[10, с.203].

Кіномережа УРСР кількісно зростала протягом 1930–х років. Це стосується як стаціонарних кінотеатрів, так і кіноустановок у містах та селах. Зазначимо, що поширення кіномережі виявлялося не лише у кількісних, але й у якісних показниках: число звукових кіноустановок за десятиліття зросло з 39, станом на 1933 р., до 3210 у 1939 р. Це становило близько половини всіх кіноустановок в УРСР, а всього їх у 1939 р. нараховувалось 6050[12, с.67].

Одним із основних завдань було донести кіно до сільського населення. 26 серпня 1933 р. було прийнято постанову ВУЦВК і РНК УСРР «Про будівництво по великих селах УСРР кінотеатрів», в якій зазначалося, що до кінця 1934 р. у великих селах треба побудувати 150–200 кінотеатрів. Кошти для будівництва мали бути мобілізовані серед самих колгоспних мас[11, с.620].

Виконання постанови проводилось на місцях. Наприклад, протоколом №75 Одеського обласного комітету КП(б)У від 23 листопада 1933 року «Об организации общественного комитета по строительству в больших селах области кинотеатров» затверджено склад такого комітету: Соколов – голова, представники облоно, комсомолу, кінофабрикаи, всього 18 осіб. Комітет у триденний термін мав визначити місця будівництва, питання фінансування і розробити план масової роботи[3, арк.5].

Складно визначити наскільки типовою, але досить показовою у цьому відношенні, є ситуація з спорудженням кінотеатру в с. Біляївці. У протоколі засідання Одеської міськради від 22 серпня 1934 р. першим питанням було винесено «Про стан будівництва кінотеатру в Біляївці». Оскільки доповідачі, начальник будівництва – Грінберг та співдоповідач–Атран, повідомили про невиконання намічених планів, то постановою було більш ніж детально розписано особливості будівництва цього кінотеатру.

Зазначалося, що з метою забезпечення виконання плану будівництва президія міської ради ухвалила : 1) підтвердити термін закінчення будівництва 1 листопада 1934 р., щоб 7 листопада ввести в експлуатацію кінотеатр; 2) запропонувати Атрану і Грінбергу 23 серпня виїхати на місце

для визначення видів робіт та кількості людей, потрібних для закінчення будівництва; складання графіку; 3) зобов'язати Біляївську сільраду забезпечити будівництво кваліфікованою робочою силою та необхідним транспортом; 4) доручити голові Іллічівської міськради допомагати будівництву автотранспортом; 5) негайно приступити до «тинкарних» робіт в місцях, де це можливо, зокрема, по глухих стінах; 6) зобов'язати Атрана негайно видати алюбастер з фондів міськради для будівництва з тим, щоб останній після одержання алюбастру від Укрснабу покрив взятую кількість; 7) просити директора Укрснабу Ценного виділити негайно один вагон алюбастеру для кінотеатру; 8) запропонувати директору ВКТ Квицінському в 6–ти денний термін відвести магістраль, що проходить під будівлею кінотеатру; 9) дозволити Біляївській сільраді зняти дах зі старого сараю та віддати залізо будівництву кінотеатру, а старий сарай перекрити очеретом; 10) взяти довідому заяву начальника будівництва Грінберга, що 24 серпня на будівництво виїжджає бригада для обеззараження лісу зараженого хатнім грибокком; 11) зобов'язати будуправління, під особисту відповідальність Атрана, в дводенний термін остаточно встановити з управою кінобудівництва фінансування та постачання матеріялами будівництва кінотеатру; 12) зобов'язати керівника Одесбуду Мера та начальника будуправління Атрана в триденний термін підписати договір на будівництво кінотеатру[7, арк.10–11].

Кінотеатр, збудований в такий авральний спосіб, мав незадовільний стан. Дуже скоро почались нарікання на його роботу та непридатність будівлі. Якість споруди була настільки поганою, що навіть кіноапаратура там псувалась через величезну вологість, а дах протікав. Отже, прагнення завершити будівництво до чергової річниці революції призвело до профанації головних завдань кінофікації в УРСР.

Проблеми, що існували з впровадженням в життя планів кінофікації та кінопрокату, розглядалися на засіданнях ЦК КП(б) У щорічно, про що свідчать протоколи засідань. Постановою оргбюро по доповіді «Українфільму» партійним керівництвом зверталася увага на наступні аспекти: забезпечення звукового кіновиробництва технічною базою, збільшення виробництва кіномеханічного устаткування та плівки; незадовільний стан кінопрокату, особливо в селах, та пропонувалось «Українфільму» збільшити кількість копій фільмів та прискорити їх обіг по кіноустановкам; в поширенні кіномережі звернути особливу увагу на збільшення «стаціонарок», в першу чергу в робітничих районах Донбасу, а також передбачити в плані капітального будівництва побудову в кожному районі до кінця п'ятирічки устаткованого кінотеатру. Відзначалось, що міські та сільські ради не приділили кінофікації, – «могутньому чинникові культурного піднесення мас», – належної уваги; колгоспи в селах «повинні стати опорними точками в справі кінофікації». Також відзначалось, що споживча кооперація; колгоспи та ради не провели належної роботи щодо мобілізації коштів на створення кіномережі. На підставі всіх зазначених питань ЦК доручило РНК розробити потрібні плани щодо забезпечення капітального будівництва кінотеатрів[16, арк.4].

Таким чином було проаналізовано особливості проведення процесу кінофікації та намічено плани розвитку кінопрокату. Але, на жаль, недостатність фінансування не давала можливості цілком реалізувати всі ініціативи в питаннях будівництва кінотеатрів.

Попри всі намагання з розширення і покращення кінообслуговування ситуація залишала бажати кращого. Зокрема, на селі постійно не вистачало кіномеханіків, що були б здатні забезпечити функціонування уже наявної кіномережі. Ця проблема була характерною для республіки в цілому, її вирішення відбувалося на місцевому рівні.

2 грудня 1933 р. бюро Одеського обкому КП(б)У прийнято постанову «Об організації полуторамесячных курсов подготовки киномехаников для киносети села». В ній затверджувалась пропозиція про півторамісячні курси з підготовки 75 кіномеханіків для забезпечення «полного пуска бездействующей аппаратуры и расширения киносети на селе в зимний период». Відділ «Українфільму» мав відповідати за повне матеріальне забезпечення курсів[4, арк.73]. У серпні 1934 р. було ухвалено рішення про організацію двомісячних курсів механіків–пересувників у м. Зінов'ївському на 40 осіб[5, арк. 181].

Отже, проводилась робота з підготовки кіномеханіків безпосередньо на місцях з тим, щоб забезпечити функціонування наявної кіноапаратури, можливість кінопоказів у всіх населених пунктах.

Кіно, попри всі негаразди з фінансуванням, залишалось одним із пріоритетних напрямків розвитку. Його забезпечення було важливим. Постановою Одеського обкому КП(б) У від 14 серпня 1934 р. «Про забезпечення працюючих продовольством на кінобудівництві» затверджувалось: «выдать для питания рабочих, занятых на строительстве кинотеатров на селе, в количестве 1301 чел. на сентябрь: муки – 20 816 кг, крупы – 1 301кг, сахара – 520 кг, мыла – 520»[6, арк.178].

Цікавим буде порівняти стан кіномережі в УРСР в 1930 –ті рр. з іншими республіками, наприклад з Кримом, що входив тоді до складу РСФРР. Кримська АРСР порівнянно з іншими республіками РСФСР відставала у розвитку кіномережі, особливо сільської. На початку 1930–х рр. влада активно береться за розвиток кіномережі. В плані на 1933 р. передбачалось спорудження кінотеатрів у Керчі та Камиш–Буруні. Також передбачалося з'ясувати становище Ялтинської кінофабрики, розробити плани її реконструкції та реорганізації всієї системи кінороботи в Криму. Заходи виявилися ефективними: у 1934 р. нараховувалося 315 кіноустановок, а у 1940 р. – 637, у тому числі 333 на селі. 89% усіх кіноустановок були звуковими[9, с.106]. Отож у Кримській АРСР тільки в 1930–х рр. кількість кіноустановок стала достатньою для того, щоб кінопокази стали можливими у найвіддаленіших куточках Криму.

Значне кількісне зростання кіномережі в 1930– ті роки було безумовним плюсом, але багато питань залишалися гострими та потребували вирішення. Зокрема, це стосувалось підтримання належного стану кінотеатрів.

Так, голова облміськкомітету ЦВК УРСР по Житомирській області Файбішев у зверненні до Раднаркому від 5 січня 1938 р. так характеризує стан будівель культурного значення: «К моменту організації Житомирская область получила здания театров, кинотеатров и других учреждений искусств в очень плохом состоянии. Минимальный план предусматривает вложение на капитальные ремонты в 1938 р. – 5037 тыс. руб.»[17, арк.8]. Автор листа зазначає те, що в Житомирі є два кінотеатри, розташованих на другому поверсі, що знаходяться в центрі міста, але перебувають у жахливому стані: з пічним отопленням і абсолютно відсутньою системою протипожежної безпеки. Для проведення мінімального ремонту

в 1938 р. потрібно вкласти 600 тис.руб[16, арк.9]. Але відповідних коштів бюджетом не було передбачено, про що доповідав заступник голови держплану Е.Дудчик у відповідь раднаркому у справі плану капіталовкладень по мистецтву в Житомирській області.

Голова Ніжинської міської ради просить сприяння у депутата ВР СРСР, заступника голови раднаркому УРСР, Я.Тягнибіди «вплинути» на «Українфільм», щоб у Ніжині побудували кінотеатр не менше ніж на 800 місць[17, арк. 47]. В місті вже був кінотеатр на 400 місць, але його стан був поганим. Питання з виділенням асигнувань мало «бути розв'язано при затвердженні плану капіталовкладень на 1938 р.»[17, арк.49]. Фінансування будівництва переадресовувалися з одного відомства в інше, але в решті – решт коштів на спорудження нового, або навіть реконструкцію вже існуючого кінотеатру не знайшли[17, арк.157]. Отже, забезпечення, передбачене бюджетним фінансуванням, не задовольняло існуючих потреб.

Підтримання розвитку кіномережі відбувалося і за рахунок поширених в той час соцзмагань та заходів щодо підвищення вмотивованості роботи. В результаті підготовки до II кінофестивалю колгоспної молоді в Україні було відремонтовано 1137 кіноапаратів, звукофіковано 450 екранів у всіх районах, видрукувано 1057 нових копій фільмів[13, с.27–28]. Таким чином, проведення кінофестивалів сприяло покращенню кіномережі всієї України та завданню донесення до села, де мешкала більшість українського населення, «величких» радянських ідей.

В результаті перерозподілу управлінських функцій, згідно постанови РНК УРСР від 16 квітня 1938 р. було утворено управління кінофікації при Раді народних комісарів УРСР. Його завданнями було: керівництво справою кінофікації, розвиток і розширення кіно сітки в місті і селі, якісне покращення, зокрема через озвучення[11, с.738]. Власне лише ця функція до кінця 1930–х рр. залишилась за республіканським керівництвом.

Кінематографія 1930–х рр. мала величезне значення для зміцнення тоталітарного режиму та формування сталінізму, як психологічно – ментального феномену. Кінофікація, як елемент кіно та кінопрокату, займала важливе місце. Зміст кінопрокату УРСР було викривлено. Зміни знищили ринкові елементів, та призвели до ситуації, коли в прокат потрапляло все, що відповідало партійним вимогам. Відсутність конкуренції, зацікавленості у покращенні роботи кінотеатрів призвела до погіршення якості донесення кіно до глядача. Та попри це, неможливо заперечити значне розширення кіномережі, збільшення кількості звукових кіноустановок. Всеохопність кіномережі дозволила за короткий період перетворити кіно на найбільш дієвий та ефективний засіб агітаційно – пропагандистської роботи.

Список використаних джерел

1. Горячев Ю.И. История строительства советской кинематографии(1926 – 1932гг.)/ Ю. И.Горячев.– М.:ВГИК,1981.– 68с.
2. Государственный архив Российской Федерации.– Ф.А–2313.– Оп.6.–Д. 324. – Арк.217.
3. Державний архів Одеської області (далі ДАОО).– Ф. П–11.– Оп.1.– Спр.190.– 153 арк.
4. Там само. – Спр. 223.– 164 арк.
5. Там само. – Спр. 295. – 199 арк.

6. Там само. – Спр. 297. – 220 арк.
7. ДАОО. – Ф.1234.– Оп.1.– Спр.1942.– 38 арк.
8. Джулай Л.Н. Документальный иллюзион: Отечественный кинодокументализм – опыты социального творчества./Л.Н.Джулай. – М.: Материк, 2005. – 240 с.
9. Змерзлий Б.В. Розвиток національного кіномистецтва та кінофікації кримських татар у 1920 –1930–х рр./Б.В. Змерзлий// Культура народів Причорномор'я.– 2006.– №85. – С.105–108.
10. Культурне будівництво в УРСР 1928–червень 1941.Збірник документів і матеріалів./ уп. В.М. Даниленко – К.: Наукова думка,1986. – 414 с.
11. Культурне будівництво в УРСР. Найважливіші рішення комуністичної партії і радянського уряду 1917–59. Збірник док.: У 2–х т. – Т.1.(1917– червень 1941 рр.)/ ред. О.І. Євсєєв. – К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1960. – 884 с.
12. Культурне будівництво в УРСР (статистичний довідник). – К.:Радянська школа,1940.– 203 с.
13. Мордерер Я., Шкневський Д. Підсумки II кінофестивалю колгоспної молоді./Я. Мордерер, Д. Шкневський//Радянське кіно.– 1937.– № 4.–С.27–31.
14. Новый словарь иностранных слов.– by EdwART, 2009.– Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwwords/45417/
15. Российский государственный архив литературы и искусств.–Ф.2496.– Оп.1.–Ед.хр.34.–.99 л.
16. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. (далі ЦДАВО)– Ф.1.– Оп.9.– Спр.223.– 111 арк.
17. ЦДАВО України .– Ф.Р–2.– Оп.7.т.1.– Спр. 73.– 180 арк.

Кузюк О.Н. Кинофикация УССР в 1930 –е годы

Освещается процесс строительства кинотеатров и особенности кинофикации в 1930–х годах. Сделан вывод о том, что кинематография 1930–х годов имела огромное значение для укрепления тоталитарного режима и формирования сталинизма как психологически–ментального феномена. Всеохватываемость киносети позволила за короткий период превратить кино в наиболее действенное и эффективное средство агитационно–пропагандистской работы.

Ключевые слова: кинофикация, кинотеатр, кинопередвижка, кинопропаганда.

Kuzuk, O.M. Cinemafication of the USSR in the 1930s

Illuminated is the process of cinema theatres' construction and peculiar features of the cinemafication of the USSR in the 1930s. It is inferred that the cinematography of the 1930s was crucial for consolidation of the totalitarian regime and formation of Stalinism as a psychological and mental phenomenon. The universal nature of the cinema circuit allowed for turning the cinema into the most effective and efficient means of communications work within a short period of time.

Key words: cinemafication, a cinema theatre, a cinema unit, cinema-propaganda.